

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-3-3>

УДК 37.013.42-053

Євген ПОТАПЧУК

доктор психологічних наук, професор,
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0001-7040-8456>

e-mail: potapchuk1@i.ua

Олена КОЛЕСНИК

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0009-0003-3213-1216>

e-mail: hkolesnik.com@gmail.com

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО СІМ'ЯНИНА

У статті здійснено осмислення впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина. Стрімкий розвиток споживання медіапродукції призводить до зростання впливу ЗМІ на формування особистості як майбутнього сім'янина. Водночас ЗМІ можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на формування сімейних цінностей та уявлення про сім'ю та сімейні стосунки.

Звідси виникає потреба у формуванні в молоді культури сприймання сукупності інформаційно-комунікативних засобів та розвитку вміння користуватися необхідною інформацією про сімейно-шлюбне життя, а також розробка рекомендацій щодо критичного тлумачення інформації ЗМІ з різних медіа про функції сім'ї та важливі сімейні ролі подружжя.

Ключові слова: засоби масової інформації, вплив, формування, майбутній сім'янин.

Yevhen POTAPCHUK, Olena KOLESNYK,

Khmelnytskyi National University

THE INFLUENCE OF THE MASS INFORMATION MEDIA ON THE FORMATION OF FUTURE FAMILY MEMBER

The article analyzes the influence of mass media on the formation of the future family member. Understanding the problem of the influence of the media on the formation of the future family member allows us to conclude that the rapid development of the consumption of media products leads to an increase in the influence of the mass media on the formation of the personality as a future family member. At the same time, mass media can exert both positive and negative influence on the formation of family values and ideas about family and family relationships. The positive influence of the mass media is reflected in the effective influence of the media on the individual's assimilation of the system of knowledge about family life, family functions, as well as on the understanding of the desired behavior patterns of marriage partners. It turned out that 100% of the respondents use the Internet every day (to do homework and to spend their free time). Particular attention is paid to video content from the creators of the information context about the family (video bloggers), as well as to various programs and films. The negative influence of mass media is manifested in harmful media content, which forms a false image of the family, the peculiarities of its life activities, and a distorted understanding of

the role of a family member. The majority of survey participants indicated that they need a system of knowledge about mass communication media, their benefits and harms for a person, the ability to acquire, consciously perceive and critically interpret the necessary information, in particular, about family and marital life.

Hence, there is a need to form in young people a culture of perceiving a set of information and communication tools and to develop the ability to use the necessary information about family and married life, as well as the development of recommendations for the critical interpretation of mass media information from various media about family functions and important family roles of spouses.

Key words: mass media, influence, formation, future family member.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Стрімкий розвиток споживання медіапродукції призводить до зростання впливу засобів масової інформації (ЗМІ) на формування особистості сучасної молоді [9; 11]. Людина отримує нову інформацію, розширює свій світогляд, може знайти відповідь на багато запитань. Саме тому ЗМІ (Інтернет, телебачення, соціальні мережі та преса) займають важливе місце у житті переважної більшості сучасних людей і суттєво впливають на їх ціннісні орієнтири та уявлення про сім'ю [1; 2; 6; 13; 15]. Водночас, як свідчить практика, цей вплив може мати різну полярність (від позитивної до негативної) через якість публічно поширюваної інформації, інформаційне перевантаження, негативні зразки для наслідування та ін.

То ж, не зважаючи на те, що ЗМІ мають великий ресурс та потенціал для позитивного впливу на формування сімейних цінностей, проте часто вони використовуються неефективно або формують нездоровий погляд на модель сім'ї. Враховуючи вищевикладене, вплив ЗМІ на формування майбутнього сім'янина є актуальною проблемою, яка набуває особливої гостроти й значущості й потребує пошуку ефективних шляхів її вирішення.

Аналіз досліджень та публікацій

Сьогодні проблема формування майбутнього сім'янина знаходиться в центрі уваги насамперед педагогів та психологів. Теоретичний аналіз наукової літератури свідчить про те, що питаннями формування поглядів та уявлень про сімейні цінності та шлюб досліджували багато науковців. За останні роки суттєвий внесок у розробку проблеми зробили: Д. Карпова (дошлюбний етап як важливий період формування майбутнього сім'янина; соціально-психологічні чинники, що сприяють усвідомленню молоддю сімейних ролей) [4-6], О. Кляпець, Т. Ларіна (підготовка молоді до подружнього життя) [8], В. Кравець (підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні)

[10], С. Красін (формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти) [12] та ін.

Що стосується впливу саме ЗМІ як активного суб'єктам на уявлення молоді про сімейні стосунки, то це питання було привертало увагу лише деяких дослідників: С. Здіорук (методичні рекомендації щодо ефективного використання засобів ЗМІ з метою пропагування серед молоді психогігієнічного виховання і здорового способу життя) [3], Н. Павлюк (вплив ЗМІ на формування уявлень про сім'ю у старшокласників) [13], І. Субашкевич, І. Юрченко (вплив ЗМІ на уявлення студентської молоді про сім'ю та шлюб) [15]. На жаль системних досліджень проблеми формування майбутнього сім'янина будь-якими засобами масової інформації, ми не знайшли. Відсутність таких наукових розробок мотивує нас до проведення системного вивчення питання впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в теоретичному осмисленні впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина.

Виклад основного матеріалу

Формування майбутнього сім'янина є важливою психологічною проблемою, оскільки включає в себе розвиток особистості, її ціннісних орієнтирів, моделей поведінки та емоційної зрілості [8; 10; 12]. Ця проблема стає все більш актуальною у зв'язку зі змінами в сучасному суспільстві, зокрема під впливом технологічного прогресу та глобалізації. В умовах сьогодення значний вплив на формування готовності до шлюбу молоді здійснюють ЗМІ, які виконують значну частину функцій з формування свідомості людей. На думку дослідників (О. Беспаль, С. Виговська, Ю. Кружаліна, Д. Крат,) [1; 2; 11], ЗМІ посідають важливе місце в житті окремої людини і суспільства загалом. Телебачення, радіо, Інтернет стали основними джерелами інформації і формують внутрішній світ молодого покоління. Сьогодні молодь значною мірою засвоює ролі та правила поведінки із телевізійних передач та шоу, фільмів та серіалів, журналів та книг й інших засобів масової інформації. Проте, дослідники (Д. Карпова, Н. Павлюк, І. Субашкевич, І. Юрченко та ін.) [5; 6; 13; 15] звертають увагу на те, що ЗМІ може здійснювати як позитивний так і негативний вплив на уявлення споживачів інформації про сімейне життя. Позитивний вплив телебачення на формування майбутнього сім'янина проявляється у тому, що: документальні програми про сімейне життя показують позитивні аспекти різних сімейних моделей і традицій;

освітні програми про виховання та психологію родини надають корисні поради для батьків і підлітків щодо покращення взаємин у сім'ї; соціально-психологічні передачі про міжособистісні взаємини допомагають розуміти важливість взаємоповаги та підтримки у сім'ї; освітні веб-сайти і блоги про виховання дітей надають корисні поради та інформацію для розвитку здорових сімейних цінностей; платформи з реальними історіями сімейного успіху інспірують та демонструють позитивні приклади розвитку сімейних стосунків; драми та комедії з позитивним сімейним викладом ілюструють важливість любові, підтримки та взаєморозуміння у сім'ї; фільми про подолання сімейних труднощів демонструють важливість сімейних зв'язків у складних умовах.

Що стосується негативного впливу ЗМІ на формування майбутнього сім'янина, то, за свідченням дослідників [11; 13], він виявляється у тому, що: реаліті-шоу з агресивними сімейними конфліктами можуть створювати негативні стереотипи про сімейне життя і погіршувати сприйняття міжособистісних взаємин; програми з надмірним акцентом на матеріальні цінності впливають на формування ідеалів, що базуються на матеріальному благополуччі, не враховуючи моральних аспектів; соціальні мережі з висвітленням негативних сімейних ситуацій можуть збільшувати страхи та негативні уявлення про сімейні стосунки; сайти зі спрямованим на здобуття прибутку вмістом без моральної складової впливають на формування ідеалів, які базуються на матеріальних цінностях без урахування етичних аспектів; фільми з надмірним насиллям або знецінюючим ставленням до сімейних взаємин можуть формувати негативні уявлення про сімейні цінності та підтримку.

Вказана вище інформація допомагає краще розуміти, які типи медійного контенту можуть впливати на формування сімейних цінностей у позитивному або негативному контексті.

Варто зазначити, що за результатами дослідження І. Субашкевич та І. Юрченко [15], опитана студентська молодь оцінює вплив сучасних ЗМІ на формування уявлень про сімейне життя як «нейтральне» (55%); біля 35% вважає, що цей вплив має негативний ефект; 10% вказали, що існують позитивні сторони впливу ЗМІ. На нашу думку подані результати виглядають не зовсім переконливо і потребують певного уточнення. Дещо інші результати опитування студентської щодо об'єктивних чинників, які здатні найбільше впливати на розвиток уявлень молоді про сімейні ролі, отримала Д. Карпова [5]. Серед опитаних нею респондентів 89,4% назвали ЗМІ та мережу Інтернет. Це дозволило дослідниці дійти висновку, що роль ЗМІ

в житті молоді невпинно зростає і суттєво впливає на розвиток їх уявлень про сімейні ролі. Проте вона звертає увагу на те, що кожна інформація, не зважаючи на джерела походження, є певним чином стереотипізована і набуває форми ціннісних орієнтацій та установок, що закріплюються у свідомості молоді. Звідси може виникати небезпека розповсюдження недостовірної інформації чи стереотипів про сімейне життя.

Зважаючи на проблемні аспекти, пов'язані з впливом ЗМІ на формування майбутнього сім'янина, нами проводилося вивчення цього питання серед студентської молоді Хмельницького національного університету (64 здобувача вищої освіти бакалаврського рівня). З'ясувалося, що 100% опитаних щодня користуються Інтернетом (для виконання домашнього завдання і для проведення вільного часу). Усі респонденти заходять на платформи Тікток, Ютуб, Інстаграм для перегляду різних корисних, пізнавальних чи просто розважальних роликів. При цьому 92% використовують ЗМІ для пошуку цікавої інформації з різних питань, розваг та спілкування. Студенти дивляться художні фільми та розважальні програми (78%), новини (68%), науково-спортивні програми (48%), пізнавальні програми (32%). Звертає на себе увагу, що менше половини опитаних студентів (42%) слухають радіо та читають пресу.

Що стосується питання про вплив ЗМІ на формування їхніх уявлень про сімейне життя, то більше 78% опитаних вказали на те, що цей вплив є позитивним і більшість отриманої інформації вважають корисною. Особливо увагу в інтернеті вони звертають на відеоконтент від творців інформаційного контексту про сім'ю (відеоблогерів), а також на різні програми та фільми. Однак певний відсоток респондентів (32%) визнає, що доводилося зустрічатися з недоброякісною продукцією про сімейне життя (допуск стереотипних думок, низькоморальних ідеологем та цінностей, викривлених уявлень про моделі поведінки шлюбних партнерів). Цікаво, що 64% учасників опитування вказали на те, що потребують системи знань про засоби масової комунікації, їх користь і шкоду для людини, уміння здобувати, свідомо сприймати і критично тлумачити необхідну інформацію, зокрема і про сімейно-шлюбне життя. На жаль, більшість опитаних виявили поверхове уявлення про закономірності вибору шлюбного партнера, функціонування сім'ї, сімейні ролі, шлюбний потенціал, бажані моделі поведінки подружжя та ін.

Загалом результати опитування засвідчили, що проблема формування майбутнього сім'янина є надзвичайно актуальною, однак залишається недостатньо дослідженою, зокрема щодо розуміння

молоддю ролі сім'янина, особливостей розвитку шлюбного потенціалу особистості на дошлюбному етапі. Окремим проблемним питанням залишається вплив ЗМІ на цей процес.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Осмилення проблеми впливу медіа на формування майбутнього сім'янина дозволяє дійти висновку, що стрімкий розвиток споживання медіапродукції призводить до зростання впливу ЗМІ на формування особистості як майбутнього сім'янина. Водночас ЗМІ можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на формування сімейних цінностей та уявлення про сім'ю та сімейні стосунки. Позитивний вплив ЗМІ відображається у результативному впливі медіа на засвоєння особистістю системи знань про сімейне життя, функції сім'ї, а також на розуміння бажаних моделей поведінки шлюбних партнерів. Негативний вплив ЗМІ проявляється у шкідливому медіаконтенті, який формує хибне уявлення про сім'ю, особливості її життєдіяльності та викривлене розуміння ролі сім'янина. Звідси виникає потреба у формуванні в молоді культури сприймання сукупності інформаційно-комунікативних засобів та розвитку вміння користуватися необхідною інформацією про сімейно-шлюбне життя, а також розробка рекомендацій щодо критичного тлумачення інформації ЗМІ з різних медіа про функції сім'ї та важливі сімейні ролі подружжя.

Література

1. Беспаль О. Л. Засоби масової інформації як один із суб'єктів запобігання сімейного насильства щодо дітей. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 1. С. 156-160.
2. Виговська С., Кружаліна Ю. Готовність студентської молоді до сімейного життя у контексті сучасного інформаційного простору. *Вісник книжкової палати*. 2010. №1. С. 46-50.
3. Здіорук С. І. Методичні рекомендації щодо ефективного використання засобів ЗМІ з метою пропагування серед молоді психогігієнічного виховання і здорового способу життя. *Практична психологія та соціальна робота*. 2010. №11. С. 68-72.
4. Карпова Д. Є. Дошлюбний етап як важливий період формування майбутнього сім'янина: *Габітус* : науковий журнал з соціології та психології. Одеса, 2022. Вип. №41. С. 233-238.
5. Карпова Д. Є. Психологічні умови формування уявлень про сімейні ролі у студентської молоді : дис. ... д-ра філос. : 053. Хмельницький : ХНУ, 2020. 375с.

6. Карпова Д. Є. Соціально-психологічні чинники, що сприяють усвідомленню молоддю сімейних ролей. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Психологічні науки»*. Херсон : Гельветика, 2016. Випуск 5. Том 2. С. 109-113.
7. Карпова Д. Є., Потапчук Є. М. Психологічна діагностика сімейних ролей як моделей поведінки подружжя : довідник сімейного психолога. Хмельницький : PolyLux design print, 2021. 52 с.
8. Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. Підготовка молоді до подружнього життя : Методичні рекомендації. Київ : Міленіум, 2009. 104 с.
9. Король Л. М., Максимець С. М. Психологічні чинники впливу ЗМІ на формування особистості сучасної молоді. *Наука і освіта*. 2014. № 5. С. 157-162.
10. Кравець В. П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні ХХІ століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 584 с.
11. Крат Д. А. Вплив засобів масової інформації на розвиток особистості у підлітковому віці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Психологічні науки. 2013. № 4 (49). С. 241-247.
12. Красін С. А. Формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти : дис. ... д-ра філософії : 011. Харків, 2020. 259 с.
13. Павлюк Н. В. Вплив ЗМІ на формування уявлень про сім'ю у старшокласників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2013. № 13(4). С. 91-96.
14. Потапчук Н. Д., Карпова Д. Є. Формування майбутнього сім'янина як психологічна проблема. *Габітус : науковий журнал з соціології та психології*. Одеса : 2022. №40. С. 183-188.
15. Субашкевич І. Р., Юрченко І. М. Вплив ЗМІ на уявлення студентської молоді про сім'ю та шлюб. [Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки](#). 2019. № 2 С. 134-140.

References

1. Bepal O. L. Zasoby masovoi informatsii yak odyin iz sub`ektiv zapobihannia simeinoho nasylstva shchodo ditei. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*. 2017. № 1. S. 156-160.
2. Vyhovska S., Kruzhalina Yu. Hotovnist studentskoi molodi do simeinoho zhyttia u konteksti suchasnoho informatsiinoho prostoru. *Visnyk knyzhkovoi palaty*. 2010. №1. S. 46-50.
3. Zdioruk S. I. Metodichni rekomendatsii shchodo efektyvnoho vykorystannia zasobiv ZMI z metoiu propahuvannia sered molodi psykhohihienichnoho vykhovannia i zdorovoho sposobu zhyttia. *Praktychna psykhohihiia ta sotsialna robota*. 2010. №11. S. 68-72.

4. Karpova D. Ye. Doshliubnyi etap yak vazhlyvyi period formuvannia maibutnoho simianyana: *Habitus : naukovyi zhurnal z sotsiologii ta psykholohii*. Odesa, 2022. Vyp. №41. S. 233-238.
5. Karpova D. Ye. Psykholohichni umovy formuvannia uiavlennia pro simeini roli u studentskoi molodi : dys. ... d-ra filos. : 053. Khmelnytskyi : KhNU, 2020. 375s.
6. Karpova D. Ye. Sotsialno-psykholohichni chynnyky, shcho spryiaut usvidomlenniu molodduu simeinykh roli. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Serii: «Psykholohichni nauky». Kherson : Helvetyka, 2016. Vypusk 5. Tom 2. S. 109-113.
7. Karpova D. Ye., Potapchuk Ye. M. Psykholohichna diahnozyka simeinykh roli yak modelei povedinky podruzzhzia : dovidnyk simeinoho psykholoha. Khmelnytskyi : PolyLux design print, 2021. 52 s.
8. Kliapets O. Ya., Larina T. O. Pidhotovka molodi do podruzhnogo zhyttia : *Metodychni rekomendatsii*. Kyiv : Milenium, 2009. 104 s.
9. Korol L. M., Maksymets S. M. Psykholohichni chynnyky vplyvu ZMI na formuvannia osobystosti suchasnoi molodi. *Nauka i osvita*. 2014. № 5. S. 157-162.
10. Kravets V. P. Pidhotovka uchnivskoi molodi do simeinogo zhyttia v Ukraini *KhKhI stolittia: stan, tendentsii, shliakhy vdoskonalennia : monohrafiia*. Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, 2016. 584 s.
11. Krat D. A. Vplyv zasobiv masovoi informatsii na rozvytok osobystosti u pidlitkovomu vitsi. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Psykholohichni nauky*. 2013. № 4 (49). S. 241-247.
12. Krasin S. A. Formuvannia hotovnosti do usvidomlenoho batkivstva studentiv zakladiv vyshchoi osvity : dys. ... d-ra filosofii : 011. Kharkiv, 2020. 259 s.
13. Pavliuk N. V. Vplyv ZMI na formuvannia uiavlennia pro simiu u starshoklasnykiv. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*. 2013. № 13(4). S. 91-96.
14. Potapchuk N. D., Karpova D. Ye. Formuvannia maibutnoho simianyana yak psykholohichna problema. *Habitus : naukovyi zhurnal z sotsiologii ta psykholohii*. Odesa : 2022. №40. S. 183-188.
15. Subashkevych I. R., Yurchenko I. M. Vplyv ZMI na uiavlennia studentskoi molodi pro simiu ta shliub. *Naukovyi visnyk KhDU. Serii Psykholohichni nauky*. 2019. № 2 S. 134-140.